

Werken met groepen (vluchtelingen) bij oral history projecten

Methodiekbeschrijving

Ongekend bijzonder

Colofon

Ontwikkeling methodiek

Frank von Meijenfeldt, Saskia
Moerbeek en Firoez Azarhoosh

Uitvoering groepstrajecten

Veldwerkers Ongekend
Bijzonder en ondersteunende
kunstenaars

Auteurs

Lone von Meyenfeldt en
Dilek Karaağaçlı

Eindredactie

Saskia Moerbeek

Maart 2017

BMP

Stichting Bevordering Maatschappelijke
Participatie

Willem de Zwijgerlaan 350 B/2
1055 RD Amsterdam
www.stichtingbmp.nl

Migratie in beweging

Europese Unie
het fonds voor asiel, migratie en
integratie

FONDS 21

VSBfonds,
iedereen doet mee

BankGiro Loterij | **FONDS**

Inhoud

1. Inleiding	5
Het project ongekend bijzonder	
2. Opdracht en uitgangspunten	9
3. Proeftrajecten in praktijk	14
Zestien bijzondere presentaties	
Terugblik	
4. Methodische handreikingen voor het organiseren van oral history groepstrajecten	32
Doelen, kenmerken en fases	
Onderwerpkeuze, samenwerking, groepsleider en het werven van deelnemers	
Vorbereiden eerste bijeenkomsten, keuze van thema en expressievorm	
Uitvoeren overige bijeenkomsten	
Presentatie en publiek	
Evaluatie	
Bijlage:	
Kennismakingsspel	40

1. Inleiding

Deze methodiekbeschrijving gaat over de vraag hoe je in oral history projecten, die meestal gericht zijn op het verzamelen van individuele verhalen, groepstrajecten kunt uitvoeren die uitmonden in publiekspresentaties en de vraag wat het effect van dergelijke trajecten is. We baseren ons daarbij op de uitgangspunten die in de Ongekend Bijzonder opleiding aangereikt zijn aan de veldwerkers die betrokken zijn bij dit project en op de ervaringen van die veldwerkers met het organiseren van zestien groepstrajecten met vluchtelingen in de steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht.

Het project Ongekend Bijzonder

In oktober 2013 is de stichting Bevordering Maatschappelijke Participatie (BMP) gestart met het Vluchtelingen Oral History project *Ongekend Bijzonder, de bijdragen van vluchtelingen aan de stad*.

Doel project

Doel van dit project is:

Het verzamelen, archiveren, voor een breed publiek toegankelijk maken en op creatieve wijze en kunstzinnige wijze presenteren van de levensverhalen van vluchtelingen, met speciale aandacht voor hun bijdrage aan de ontwikkeling van de vier grote steden.

Daartoe zijn vierentwintig tweetalige veldwerkers opgeleid die in de vier grote steden 248 individuele verhalen van vluchtelingen hebben verzameld en vier proeftrajecten per stad hebben opgezet, waarin geëxperimenteerd is met het maken van korte presentaties van individuele en gemeenschappelijke verhalen door middel van film, theater, beeldende kunst, opera, fotografie e.d. Het verzameld materiaal (verhalen en presentaties) komt ter beschikking van de gemeentearchieven, musea en andere partners die aan het project meewerken. In 2016 heeft het Ongekend Bijzonder festival plaatsgevonden in de steden Amsterdam, Utrecht, Den Haag en Rotterdam. In het kader van dit festival zijn meer dan dertig culturele producties gemaakt op basis van de interviews. Bij het maken van deze producties tentoonstellingen, theaterstukken, opera, documentaires, filmfestival en nog veel meer is nauw samengewerkt tussen musea en andere culturele organisaties en de veldwerkers en vluchtelingengroepen.

Subdoelen van Ongekend Bijzonder:

- Vluchtelingengroepen in staat te stellen om hun eigen oral history projecten te ontwikkelen;
- Het gevoel van eigenwaarde en “erbij horen” van vluchtelingen te vergroten;
- Platforms te creëren waardoor vluchtelingen zich zelf, met hun eigen verhalen en producten, op professionele wijze in de Nederlandse samenleving present kunnen stellen;
- Jonge vluchtelingen te helpen om hun eigen geschiedenis te leren kennen en begrijpen;
- Musea en gemeentearchieven de mogelijkheid te bieden om in contact te komen met verschillende vluchtelingengemeenschappen en hen als nieuw publiek en nieuwe makers te verwelkomen;

- Een visuele en auditieve databank van levensverhalen van vluchtelingen op te zetten die kan dienen als bron voor nader onderzoek;
- Bij te dragen aan een meer integrale geschiedschrijving van de steden waarin het project plaatsvindt;
- Bij te dragen aan de verbetering van de positie en een andere beeldvorming over vluchtelingen in Nederland;
- Een bijdrage te leveren aan het denken over en de praktijk van de mondelinge geschiedschrijving in Nederland.

Samenwerking verschillende disciplines

Een belangrijke invalshoek in het project is de kruisbestuiving tussen verschillende disciplines (wetenschap, kunst, journalistiek en participatiebevordering). De keuze van de partners in de vier steden (musea, gemeentearchieven, bibliotheken en organisaties van en voor vluchtelingen) en op landelijk niveau is gekoppeld aan de vier hoofdfuncties van het project: Verzamelen, archiveren, toegankelijk maken en presenteren.

Per stad is een stedelijke stuurgroep gevormd waarin de belangrijkste partners vertegenwoordigd zijn.

Een landelijke expertgroep van deskundigen uit de wereld van musea, archieven, universiteiten, bibliotheken, vluchtelingenorganisaties, media, journalistiek en onderwijs zorgt voor de aansluiting van het programma bij de actuele discussies en ontwikkelingen op het gebied van oral history en draagt theoretische en praktische vraagstukken aan die voor de uitvoering van belang zijn.

De methode van werken sluit aan bij recente ontwikkelingen op het gebied van oral history onderzoek. Daarbij gaat het om het:

1. Ontwikkelen van interactieve vormen die mensen uitnodigen om zelf hun verhaal te vertellen;
2. Creëren, vinden en raadplegen van nieuwe bronnen;
3. Genereren van nieuwe betekenissen en begrippenkaders om de geschiedenis van vluchtelingen in Nederland te beschrijven, presenteren, interpreteren en begrijpen;
4. Ontdekken van nieuwe samenhangen in de hedendaagse geschiedenis.

Een speciale rol is weggelegd voor de verschillende vluchtelingengemeenschappen. De opgeleide veldwerkers hebben tot taak om de gemeenschappen in de verschillende steden bij het project te betrekken teneinde:

- samen met hen te kijken welke mensen interessant zijn om te benaderen voor het verzamelen van in het totaal 200 verhalen;
- te brainstormen over presentatievormen die vanuit de vluchtelingengemeenschappen zelf ontwikkeld kunnen worden;
- organisaties en personen uit die gemeenschappen te activeren om met steun van professionals uit de kunstsector eigen artistieke presentaties te maken.

Samengevat werkt het project langs vier hoofdlijnen:

1. Bijdragen aan de diversiteit van de erfgoedcollecties van archieven en musea;
2. Bevorderen van de cultuurparticipatie van vluchtelingen (als makers en als publiek)
3. Bijdragen aan het actuele gesprek over de betekenis van oral history en de vraag wat geschiedenis is.

4. Bijdragen aan een andere beeldvorming van vluchtelingen

De veldwerkers hebben een speciale opleiding gekregen waarin zij zijn voorbereid op het houden van individuele oral history interviews met vluchtelingen en op het organiseren en ondersteunen van groepstrajecten met mensen uit de eigen groep.

Zestien proeftrajecten

In elk van de vier steden hebben de opgeleide veldwerkers vier proeftrajecten georganiseerd, waar groepen vluchtelingen van 10 tot 20 personen aan meededen. Deze groepen zijn acht tot tien keer bijeen gekomen om eerst verhalen met elkaar te delen en daarna op basis van de gezamenlijke verhalen een kunstzinnige presentatie te maken in een vorm naar eigen keuze. Daartoe zijn de groepen gekoppeld aan uiteenlopende kunstenaars. Elk proeftraject is afgesloten met een presentatie voor publiek (70 tot 150 mensen per traject). De resultaten van de proeftrajecten zijn deels gebruikt voor de slotpresentaties in de vier steden. (Deel 2 project)

De veldwerkers zijn bij het organiseren van de proeftrajecten ondersteund door coördinatoren van regionale stichtingen VluchtelingenWerk. De trajecten vonden plaats in de periode oktober 2014 tot half juni 2015.

Leeswijzer

In deze methodiekbeschrijving bespreken we eerst kort de opdracht die de veldwerkers mee hebben gekregen en de uitgangspunten die zij tijdens de opleiding geleerd hebben. Daarna beschrijven we de ervaringen die zijn opgedaan met het in de praktijk uitvoeren van deze trajecten. In paragraaf 3 doen we, op basis van de eerdere twee paragrafen een aantal methodische handreikingen voor anderen die oral history groepstrajecten, al dan niet met vluchtelingen, willen opzetten.

In de bijlage staat een korte kennismakingsoefening beschreven die gemakkelijk met groepen is uit te voeren.

Deze methodiekbeschrijving kan als aanvulling op het Opleidingsboek van Ongekend Bijzonder, maar kan ook zelfstandig worden gebruikt.

2. Opdracht en uitgangspunten

De stedelijke stuurgroepen van het project Ongekend Bijzonder, waarin vertegenwoordigers van stedelijke erfgoedinstellingen, VluchtelingenWerk en individuele vluchtelingen deelnemen, hebben per stad gekozen op welke gemeenschappen het project zich richt. Daarbij zijn verschillende criteria toegepast, zoals de mogelijkheid om dezelfde groepen in meerdere steden te kunnen vergelijken, maar ook om aandacht te besteden aan kleine groepen, die over het algemeen weinig in beeld komen.¹

Per stad zijn de volgende gemeenschappen betrokken:

Utrecht: Iraniërs, Afghanen, Ethiopiërs en Vietnamezen

Den Haag: Iraniërs, Somaliërs, Congolezen en Afghanen

Rotterdam: Iraniërs, Irakezen, ex-Joegoslaven en Chilenen

Amsterdam: Iraniërs, Irakezen, ex-Joegoslaven en Eritreeërs

In deel 2 van het project zijn 48 interviews gehouden met mensen die recent als vluchteling zijn binnengekomen, daaronder zijn ook Syriërs en andere nationaliteiten.

In Ongekend Bijzonder is van twee kanten gewerkt. Aan de ene kant waren er de groepstrajecten met een vrije opdracht, aan de andere kant werden in de vier stedelijke stuurgroepen plannen gemaakt voor de vorm van de bredere publiekspresentaties. Deze twee sporen kwamen bij elkaar in de publiekspresentaties in deel 2 van het project, waarin is samengewerkt met tal van culturele organisaties en erfgoedinstellingen.

De veldwerkers konden gelijktijdig met het afnemen van de interviews aan de groepstrajecten werken, maar ze konden er ook voor kiezen om deze voorafgaand of juist na afloop van de interviews uit te voeren. De veldwerkers werkten bij het organiseren van de trajecten alleen of in sommige gevallen in tweetallen. De indeling in tweetallen is door de projectcoördinatie gemaakt.

Opdracht

De opdracht aan de veldwerkers luidde als volgt:

Breng een groep van tien tot vijftien vluchtelingen uit je eigen gemeenschap bijeen, kies met de deelnemers op basis van hun verhalen een of meerdere thema's en maak met de groep in circa acht bijeenkomsten, met steun van een nader aan te trekken kunstenaar, een kunstzinnige presentatie voor een zelf gekozen publiek.

Onderbouwing

Voor deze trajecten is gekozen omdat:

- De individuele verhalen te kunnen toetsen in een bredere groep en daarmee nieuwe interpretatiemogelijkheden te scheppen voor deze verhalen;
- Er weinig mogelijkheden zijn voor vluchtelingen van een bepaalde achtergrond om aan het publiek kunnen tonen wat hen bezighoudt;
- Het werken in groepen leidt tot herdefinitie van de eigen groepsidentiteit en plannen om iets met die identiteit te doen;

¹ Over de keuzes voor de verschillende gemeenschappen is een aparte notitie gemaakt die is terug te vinden op de website www.ongekendbijzonder.nl

- Het meewerken aan een product of presentatie tot gevoelens van trots en erkenning leidt;
- Groepstrajecten de gelegenheid bieden aan verschillende generaties om verhalen te delen en gezamenlijke achtergronden te onderzoeken.

De trajecten zijn proeftrajecten genoemd, om aan te duiden dat ze een experimenteel karakter hadden en om de makers van de publiekspresentaties de gelegenheid te bieden te zien welke thema's en welke kunstvormen de groepen zelf kiezen en welke producten mogelijk een rol konden spelen in de eindpresentaties.

Kwaliteiten groepsbegeleiders

Voor de meeste veldwerkers was het werken met een groep en het begeleiden van een groepsproces nieuw. Bij het werken met groepen komen deels dezelfde kwaliteiten kijken als bij individuele interviews, maar ook heel andere kwaliteiten. Goed kunnen luisteren en empathie zijn twee vaardigheden die bij beide werksoorten nodig zijn. Wat bij groepstrajecten nog meer van pas komt, is goed kunnen organiseren en goed kunnen pakken of samenvatten wat er binnen een groep leeft, zonder dat dit uitmondt in hoofdelijke stemmingen of autoritaire keuzes.

Een goede groepsbegeleider kent de mensen in de groep en verdeelt de aandacht zo dat de kwaliteiten van de deelnemers op het juiste moment in stelling worden gebracht. Een groepswerker heeft ook altijd een beeld voor ogen waar hij/zij met de groep heen wil. Tenslotte is een groepsbegeleider in staat om ruzies te voorkomen en om mensen het gevoel te geven dat ze met elkaar meer kunnen bereiken dan ze van tevoren hadden verwacht.

Voor de veldwerkers van Ongekend Bijzonder waren de groepstrajecten nog extra spannend omdat er binnen de verschillende gemeenschappen soms groot wantrouwen bestaat en omdat lang niet alle groepen ervaringen hebben met kunstzinnige presentaties.

Elke veldwerker moest dus zelf zijn of haar weg zien te vinden en manieren vinden om met de groep tot een herkenbaar thema en een aansprekende vorm te komen. Daarmee komen we op nog een belangrijke kwaliteit van groepsbegeleiding: kunnen improviseren en niet bang zijn om het roer om te gooien als de uitgezette koers niet blijkt te werken.

In de module levensverhalen en groepstrajecten hebben de cursisten een aantal basisprincipes van groepsdynamica (de manier waarop mensen in groepen met elkaar omgaan en de rollen die zij daarbij vervullen) geleerd. Ook is ingegaan op een aantal algemene principes die stoelen op de ervaringen van stichting BMP met groepstrajecten. Daarbij zijn de volgende uitgangspunten aan de orde:

Uitgangspunten

1. Mensen vervullen in groepen, zonder dat ze dat zelf beseffen, vaak dezelfde soort rol. De een neemt graag de leiding, de ander ziet overal problemen in, de derde wil graag dat het praktisch blijft, de vierde stelt zich afwachtend en volgend op. Het is goed om deze rollen te (her)kennen zodat je als groepswerker de vaste patronen waar nodig kunt doorbreken en mensen nieuwe ervaringen op kunt laten doen.

2. Als mensen individuele verhalen en ervaringen vertellen is het vrijwel altijd mogelijk daar een gemeenschappelijk thema uit te destilleren. Een dergelijk thema is vaak van een hoger abstractieniveau dan de verhalen zelf. Het herkennen van thema's vraagt oefening en durf. Als er weinig tijd is voor het kiezen van een thema zijn er methodische handgrepen mogelijk om dit proces te versnellen. Zo kan de groepsleider aan de deelnemers vragen om, op basis van hun eigen ervaringen, een aantal vragen te beantwoorden, waardoor de samenhang in de verhalen eerder naar boven komt.
3. In een groep is het van groot belang dat de deelnemers elkaar vertrouwen en dat ze vertrouwen hebben in de groepsleiding. Om dit vertrouwen te creëren kunnen van te voren afspraken gemaakt worden, dat de verhalen die verteld worden in eerste instantie binnen de groep blijven en dat de keuze wat gepresenteerd wordt pas later wordt gemaakt. Ook dient de groepsbegeleider zelf heel open en transparant te werk te gaan en veel begrip te tonen voor hetgeen verteld wordt.
4. De meeste mensen zijn niet gewend dat zij uitgenodigd worden om samen met anderen iets kunstzinnigs te maken. Toch hebben vrijwel alle mensen wel een idee waar ze zelf goed in zijn, of waar ze goed in zouden willen zijn of wat ze graag willen uitproberen. En als ze dat niet hebben, dan hebben ze altijd snel een beeld voor ogen van iets moois (een foto, of een theaterstuk of zo iets) dat ze gezien hebben en dat indruk op ze heeft gemaakt. Op basis van die beelden is het mogelijk vrij snel tot een (combinatie van) expressievorm(en) te komen die bij de groep past. Omdat ze een kunstenaar kunnen inhuren die hen ondersteunt is het niet erg als ze zelf geen ervaring hebben.
5. De kunstenaar die bij het groepsproces wordt betrokken moet goed in staat zijn te luisteren naar wat de mensen willen en voor iedereen een passende rol te vinden. Hij/zij moet bovendien goed met de groepsbegeleider kunnen samenwerken. Ervaring met het inspireren van mensen die zelf geen artistieke ervaring hebben is een dus belangrijke kwaliteit van de kunstenaar.

Oefening

De cursisten hebben in de opleiding een dag geoefend met het methodisch ondersteunen van een groep bij het kiezen van thema's en presentatievormen. Daartoe werd de groep in de ochtend in drie subgroepen verdeeld die geleid werden door een van de cursisten. Een ander trad op als observant. De cursusleiders kregen kort instructie over de werkwijze. Het was de bedoeling dat de groep in één bijeenkomst tot de keuze van een gemeenschappelijk thema kwam en ook nog een keuze voor een presentatievorm maakte. Opzet was dat daarmee in de volgende sessie (in dit geval in de middag) geoefend werd om dezelfde dag nog een presentatie te geven. De groepsleiders kregen drie vragen mee die ze aan de deelnemers van hun groep konden stellen:

1. Noem een bijzondere ontmoeting die je de afgelopen tijd hebt gehad en vertel waarom die zo bijzonder was;
2. Noem een plaats in de stad waar je woont die voor jou een speciale betekenis heeft;
3. Vertel in welke expressievorm jij goed bent of welke je graag zou willen leren.

De gespreksleider had als opdracht om samen met de groep op basis van de antwoorden op de eerste twee vragen tot een gezamenlijk thema te komen. Op basis van dit thema en de antwoorden op vraag drie kon dan een expressievorm gekozen worden.

Het was voor de gespreksleiders niet moeilijk om de deelnemers in de groep naar aanleiding van de eerste twee vragen aan de praat te krijgen. Elke deelnemer vertelde een verhaal. Daar waren mooie en ontroerende ervaringen bij die de cursisten nog niet van elkaar kenden. In de ene groep behandelde de gespreksleider alle drie vragen in een keer. In de andere werden de eerste twee vragen eerst behandeld en kwam de derde vraag later aan bod. Het gesprek in de groep die de derde vraag uitstelde verliep het beste. De deelnemers raakten geboeid door elkaars verhalen en hadden niet direct het gevoel dat ze tot keuzes moesten komen, waardoor het gesprek open bleef. De andere groepen ervaarden meer druk om tot een beslissing te komen.

De keuze voor een thema werd in de groepen erg serieus opgevat. De neiging bestond om wetenschappelijk verantwoorde of politieke thema's kiezen, die misschien minder geschikt zijn voor een kunstzinnige presentatie. Een van de groepen koos voor het thema "onverwachte ontmoetingen". Dit is een onderwerp dat eenvoudig is uit te beelden.

In een andere groep waren twee mensen die de keuze voor een thema graag wilden beslechten, in plaats van dit langzaam uit de groep te laten ontstaan. Zij deden een voorstel en wilden hierover een hoofdelijke stemming organiseren. De aanwezige docent heeft toen even ingegrepen en de gespreksleider tijdens de pauze uitgelegd dat stemmen misschien wel in een vergadering kan, maar dat in dit soort processen het de rol van de gespreksleider is om op basis van wat hij/zij gehoord heeft een thema samen te pakken in een of twee woorden: bijvoorbeeld "zomeravonden" of "de impact van eten".

Het kiezen van een expressievorm riep ook de nodige vragen op. In een van de groepen gaven veel deelnemers, als antwoord op de vraag waar ze goed in zijn, dat ze goed konden analyseren. Dat is op zich een mooie kwaliteit maar voor een kunstzinnige presentatie wat minder bruikbaar. De groep leerde hiervan dat de derde vraag wat meer moet worden toegespitst op het maken van een presentatie en dat er dus beter gevraagd kon worden naar kwaliteiten binnen dat brede spectrum.

Uiteindelijk kwamen alle drie de groepen met wat lichte ondersteuning van de docenten tot een thema en kozen ze, al dan niet op basis van de talenten in de groep, voor een expressievorm. Omdat er nauwelijks voorbereidingstijd was en er ook weinig hulpmiddelen aanwezig waren, hebben alle drie de groepen uiteindelijk gekozen voor een combinatie van verhalen vertellen en theater. De manier waarop ze hun presentatie uitvoerden was echter totaal verschillend.

Het effect van de presentaties was overweldigend. De deelnemers waren verbaasd dat ze in zo korte tijd tot zo'n mooie voorstelling konden komen. Een groep maakte een voorstelling over de betekenis van eten in verschillende culturen en liet in korte afwisselende scènes zien hoe een bepaald gerecht uit hun land wordt klaargemaakt en hoe dit wordt gegeten, waarbij het publiek werd uitgenodigd denkbeeldige hapjes te nemen.

Een andere groep koos voor het thema's "onverwachte ontmoetingen". Buiten in de tuin van buurtcentrum de Meevaart in Amsterdam Oost, waar de opleiding wordt gegeven liepen ze zwijgend door elkaar, allemaal met hun eigen gedachten en sommige met een mobiele telefoon, tot ze om beurten iemand uit het publiek bij de hand namen en met die persoon samen verder liepen. Sommige pratend, andere zwijgend. Wat anoniem was is

opeens persoonlijk. Op een signaal van de groepsleider gingen de cursisten met hun partners uit het publiek in een vierkant staan. Een deelnemer trad naar voren en droeg een gedicht voor. Een prachtig en ontroerend moment. Ook de derde groep maakte een verrassende voorstelling.

Nabespreking

In de nabespreking werd dieper ingegaan op de themakeuze, de verhouding tussen inhoud en vorm, de rol van de kunstenaar, het werven van deelnemers en de vraag waarom je acht keer met een groep bij elkaar moet komen, als je in één dag zo'n mooie presentatie kan maken.

Op de laatste vraag gaf de groep zelf het antwoord:

1. Deze groep kent elkaar al goed
2. Als je echt een voorstelling voor publiek wilt maken moet die langer duren dan tien minuten
3. Als er eenmaal een thema en een expressievorm gekozen is heb je echt wel zes bijeenkomsten nodig om bijvoorbeeld te schilderen, een film te maken of een theatervoorstelling te maken en te oefenen.

Een andere vraag die in de nabespreking terug kwam was waarom er in het project is gekozen om groepstrajecten per "nationaliteit" te organiseren. Is het niet veel leuker om met gemengde groepen te werken? Dan heb je minder politieke spanningen en meer verrassingen, omdat mensen niet in hun eigen vaste culturele patronen blijven hangen. De Iraniërs onder de cursisten merkten op dat de meeste Iraniërs zichzelf als individu zien en absoluut geen behoefte hebben om zich als groep te manifesteren.

De docenten legden uit dat stichting BMP eigenlijk altijd met gemengde groepen werkt en dat dat in de praktijk inderdaad de door de groep genoemde voordelen heeft. De reden om dat in dit geval niet te doen, is omdat de groepstrajecten dan ook kunnen dienen als manier om de individuele interviews in een bredere context te plaatsen. Maar een nog belangrijker overweging is dat het in Nederland in deze tijd een uitdaging is om als culturele groep naar voren te treden. Men vindt al gauw dat dat de integratie niet bevordert. Het is opvallend dat de groepen zelf hier ook terughoudend in zijn geworden. Een en ander heeft er toe geleid dat er bij het publiek heel weinig bekend is over de achtergronden van de verschillende vluchtelingengroepen. De verwachting was dat de groepstrajecten niet alleen meer inzicht geven in de achtergronden van de verschillende groepen, maar ook zullen bijdragen aan het zelfbewustzijn van de deelnemers, iets wat mensen nodig hebben om hun (lange) weg in Nederland te vinden.

3. De proeftrajecten in praktijk

Na de opleiding zijn de veldwerkers in eerste instantie vooral gefocust op de individuele interviews. De vraag of ze hiervoor voldoende respondenten zullen vinden, baart hen al lang zorgen. Sommige veldwerkers die al tijdens de opleiding naar respondenten hebben gezocht, beginnen toch ook al snel met het werven van deelnemers voor de proeftrajecten. Met name de Iraanse veldwerkers zijn er vroeg bij. Zij hebben als snel groepen van twaalf tot zestien deelnemers bijeen. Een deel van deze mensen heeft ook meegedaan aan de interviews, anderen doen alleen mee aan het groepstraject. De meeste groepen die gevormd worden zijn gelegenheidsgroepen die via via tot stand komen. In sommige gevallen kiest de veldwerker er voor om aansluiting te zoeken bij een bestaande groep of vereniging. In hoeverre hiervoor de mogelijkheid bestaat hangt af van de organisatiegraad van de gemeenschap en de acceptatie van de veldwerker binnen die groep.

Sommige veldwerkers gebruiken het groepstraject juist om respondenten voor de interviews te kunnen vinden. Tussen de groepen bestaan grote verschillen in de mate van bereidheid om aan een groepstraject mee te doen. De ex-Joegoslaven hebben weinig moeite om mensen te vinden, de Iraniërs uiteindelijk ook niet. Maar voor de Ethiopische en Vietnamese veldwerkers bijvoorbeeld is het heel erg hard werken om mensen te vinden die meer dan één of twee keer mee willen doen. De veldwerkers werken vanaf oktober 2014 in teams per stad die ondersteund worden door coördinatoren van VluchtelingenWerk. Zij roepen de teams regelmatig bijeen en helpen bij het maken van keuzes, het werven van deelnemers, het zoeken van geschikte locaties voor de bijeenkomsten en de presentaties en het bijhouden van de omvangrijke projectadministratie.

Al snel blijkt dat de veldwerkers niet alleen de aanwijzingen uit de opleiding volgen, maar ook eigen keuzes maken voor de invulling van hun traject. Qua vorm blijken er gelukkig zeer uiteenlopende keuzes te worden gemaakt. Er wordt geschilderd, gefilmd, theater en muziek gemaakt, aan een sculptuur gewerkt, gedanst, er worden verhalen verteld, gedichten voorgedragen en meer. De groepen en de veldwerkers blijken stuk voor stuk ambitieus en willen meer dan een voorstelling voor alleen familie en vrienden. Voor elke groep blijkt het groepstraject te werken als een onderzoek naar de eigen identiteit en de vraag hoe en wat men daarvan aan het publiek wil laten zien. De ene groep legt de nadruk op het eigen cultureel erfgoed, de andere op de ervaringen bij het deelnemen aan de Nederlandse samenleving. De invulling van het programma van de presentatie wordt sterk bepaald door de culturele achtergronden van de groep deelnemers, maar ook de leeftijd van de veldwerker blijkt van invloed. De Afrikaanse groepen (afkomstig uit Somalië, Congo, Eritrea en Ethiopië) vinden het vaak moeilijk om hun eigen belevenissen te vertellen en kiezen er voor om hun eigen culturele uitingen centraal te stellen. Ook laten ze zien hoe moeilijk het is om je weg te vinden in Nederland, met zijn vele regels en onuitgesproken restricties. De Somalische groep uit Den Haag maakt een theaterstuk en een filmpje over het eindeloze zoeken naar een baan

en de belemmerende werking van de door de uitkeringsinstanties verlangde “tegenprestatie”. De groepen uit Iran en Irak laten zien dat ze uit verhalende culturen komen. Zij leggen, ook om onderlinge politieke conflicten te voorkomen, de nadruk op hun ervaringen in Nederland en de manier waarop zij de stad waar zij hier wonen beleven. Ze kiezen daarbij verrassende manieren om ook de verhalen van mensen die het Nederlands niet zo goed machtig zijn voor het voetlicht te brengen. Een veldwerker die de groep ex-Joegoslaven in Amsterdam ondersteunt vertelt over haar ervaringen:

Verder zal Luka tijdens de avond zijn gedicht voordragen. Ik had het boekje waarin het gedicht van Luka stond geleend en nu meegenomen om aan hem terug te geven. Luka draagt het gedicht voor en iedereen is onder de indruk. Hij vraagt of hij het gedicht niet beter kan aanpassen. Hij was toen erg kort in Amsterdam en zijn Nederlands was een stuk minder goed dan nu. Wij vinden echter allemaal dat hij het gedicht zo moet laten. Luka vertelt de rest van de groep waarom hij het gedicht schreef. Hij zegt dat hij maar één keer in zijn leven een gedicht heeft geschreven. ‘Ik kwam aan in de stad Amsterdam en zag hier zoveel mensen met verschillende achtergronden naast elkaar leven zonder conflict.’ Hij werd hier zo door geïnspireerd dat dit gedicht tot hem kwam. Luka is van origine een econoom. Lachend zegt hij dat hij nu hij ouder wordt steeds meer de culturele kant opgaat. Zo heeft hij bijvoorbeeld ook meegespeeld in een Turkse film die in Amsterdam werd opgenomen. Hij vertelt dat hij na de opnames grappend tegen zijn vrouw zei: ‘Zeg tegen mijn kinderen dat hun vader acteur is.’ De groep lacht en ik zeg dat Luka niet alleen het gedicht moet voordragen die avond maar ook het verhaal achter het gedicht moet vertellen. Hij zegt dat dit heel lastig voor hem gaat worden. Hij heeft een slechte stem en als hij het gedicht en de uitleg zou voordragen moet hij twee dagen voor het optreden zijn mond houden om zijn stem te sparen.

Gelukkig hebben we hier een oplossing voor. De avond zal aan elkaar worden gepraat door Tanja, een van de deelnemers aan ons groepstraject. Zij kan het verhaal dan vertellen en Luka kan zijn gedicht voordragen. Luka vindt dit een goed plan, hij zegt wel dat zijn beeld van Amsterdam inmiddels wel veranderd is. We besluiten dat Luka samen met Tanja kan bespreken wat hij kwijt zou willen over het gedicht. Na dit besluit bedenken we dat het sowieso handig is om een generale repetitie te houden. Niet iedereen hoeft er bij te zijn, de gastoptredens kunnen bijvoorbeeld wegblijven, maar de deelnemers uit de groep kunnen dan samen alles één keer oefenen.

Een verschil tussen de oudere en de jongere veldwerkers is dat de ouderen veel ruimte willen bieden voor de verhalen en de beleving van de deelnemers, terwijl de jongeren graag naar een herkenbaar product toewerken. De groepen die allang in Nederland verblijven gebruiken de groepstrajecten om hun relatie met de tweede generatie opnieuw aan de orde stellen, te onderzoeken en inhoud te geven. Zij zijn nieuwsgierig hoe de jongeren met hun culturele achtergrond en de vluchtgeschiedenis van hun ouders willen omgaan. De jongeren luisteren gretig naar de verhalen van de ouderen en

gebruiken de gelegenheid om hun ouders te bedanken voor alles wat ze voor de toekomst van hun kinderen hebben gedaan.

Uiteindelijk worden de volgende zestien presentaties met vaak prachtige titels gerealiseerd. Daarmee worden zo'n 1500 mensen bereikt.

In het "Dagboek van een reiziger" vertelt een groep Amsterdammers verhalen over hun zoektocht naar het nieuwe leven. Hun roots liggen in Iran, waar ooit hun reis of de reis van hun ouders begon.

Gaande weg vinden ze gelijkenissen tussen hun eigen verhaal en het verhaal van de soefi- mysticus Attar "Samenspraak van de vogels". In het verhaal van Attar gaat een groep vogels op zoek naar hun rechtvaardige koning Simoergh.

"Ik kom uit Bam, een woestijnstad in Iran en woon nu in de Woestduinstraat in Amsterdam, mijn stad"

Zondag 31 mei 14.00 - 16.00 uur
Café Mezrab, Wilhelmina Pakhuis,
Veemkade 567 Amsterdam

In het kader van het project:
Ongelend Rijzende, een initiatief van Stichting Bevordering Maatschappelijk Participatie (BMP)

DAGBOEK VAN EEN REIZIGER
Een middag vol verhalen, poëzie en muziek

Ongekend bijzonder

BMP

Zestien bijzondere presentaties

ROTTERDAM

Van Meden en Perzen tot Rotterdammer (interactief theater)

De presentatie van de Iraniërs in Rotterdam is de eerste van de reeks. De groep, die bijeengeroepen en ondersteund is door veldwerker Ferdows Kazemi, heeft het thema integratie als rode draad door hun verhalen lopen. Wat doet het met je als je als hoogopgeleide vluchteling in Nederland aankomt, de taal moet leren, maar het systeem je niet toelaat tot een geschikte positie op de arbeidsmarkt? Of als je vanwege je seksuele geaardheid hebt moet vluchten en je buurman in Nederland je aanspreekt als “homo”? De verhalenvoorstelling in de het theater van de Bibliotheek in Rotterdam is mooi van opbouw en de opkomst is groot, er zijn ongeveer 150 bezoekers. De deelnemers vertellen d.m.v. verhalen, beelden, dans en muziek, welke betekenis de stad Rotterdam voor hen heeft en wat zij, ondanks al hun worstelingen, bijdragen aan de stad.

Ongekend Bijzonder festival in Rotterdam

Op 30 mei vindt de gezamenlijke groepspresentatie plaats van de Ex-Joegoslaven, Irakezen en Chilenen in gebouw De Heuvel. In alle drie de presentaties komt de binding met de stad Rotterdam sterk naar voren. Bij de bijeenkomst van de Irakezen en Ex-Joegoslaven zijn ongeveer 120 toeschouwers. De Chileense groep, die ook voor een maaltijd zorgt, heeft een uitverkochte zaal met 100 bezoekers.

Binding en Verbinding (kunstwerk en film)

De Ex-Joegoslaven uit Rotterdam hebben (met ondersteuning van veldwerkers Mirela Kahrmanovic en Mina Domic) tijdens hun bijeenkomsten veel gesproken over identiteit, wat hen nu als Bosniër, Kosovaar, Kroaat nog verbindt en wat hen als Joegoslaven tot Rotterdammers maakt. De etnische gemengde samenstelling van de

groep, die verschillende generaties omvat maakte het spannend om bij elkaar te zitten. De groep heeft op basis van deze gedachtes een stalen sculptuur gemaakt getiteld: Binding en Verbinding. Het staat symbool voor de zeven republieken van voormalig Joegoslavië en de Erasmusbrug in Rotterdam. Vooraf aan de onthulling wordt een filmpje over hun band met Rotterdam en het creatieve proces van het bedenken en uitwerken van het kunstwerk vertoond. Het kunstwerk krijgt in 2016 een plek in Museum Rotterdam.

Irakese droom.nl

De etnische samenstelling van de Irakese groep in Rotterdam is divers en bestaat uit: Arabieren, Koerden, Yezidi's en een Turkmeen. Het is een hele kunst dat veldwerkers Fatima Barzngi en Rosh Abdelfatah dit voor elkaar hebben gekregen. Tijdens de groepsbijeenkomsten worden verschillende thema's besproken: het leven in Irak, de eigen culturele tradities, leven en ervaringen in Rotterdam en de invloed van de stad op hen, het gevoel van thuis en dromen voor de toekomst. Tijdens de presentatie neemt de Irakese groep afwisselend met woord, muziek, zang en dromen het publiek mee in hun verhalen. Wie ze in Irak waren; een wiskunde lerares, een militair onder het regime van Saddam en wat ze allemaal niet meer konden zijn vanwege de oorlogen. Hier in Nederland is er weer hoop. Rotterdam is de stad die hen ruimte biedt opnieuw hun dromen na te jagen. Het is een ontroerende presentatie die veel emoties oproept bij het publiek.

Festival Peña Chilena

De Chilenen die in de jaren '70 naar Nederland zijn gevlucht zijn in Rotterdam vooral bekend om hun muzikale en kunstzinnige uitingen van de politieke strijd. Gedichten, muurschilderingen en strijdliederen waren in deze tijd belangrijke uitdrukkingsvormen. De groep, onder leiding van veldwerker Juan Heinsohn Huala, vindt het belangrijk om te laten zien dat de Chileense geschiedenis in de diaspora

meer is dan politiek en dat kennis van die geschiedenis de jonge generatie helpt te definiëren wie ze zelf zijn. Het is een feestelijk programma met Chileense muziek, gedichten van jong en oud, volksdans en een foto expositie over het leven en werk van twee generaties Chileense Rotterdammers die graag hun identiteit toevoegen aan de

diversiteit van hun stad Rotterdam. De belangstelling voor de Grand Peña is zo groot, dat velen helaas bij de deur geweigerd moeten worden. Onder de aanwezigen zijn de Chileense ambassadrice en Saskia Stuiveling (op dat moment nog net voorzitter van de Algemene Rekenkamer).

Vreemde in je nieuwe land & Verloren in het tempo van thuis

Ongekend bijzonder

Twee fantastische presentaties in het kader van het project Ongekend Bijzonder In Den Haag.

Op 31 mei 2015 in de Centrale Bibliotheek aan het Spui.

Opening door wethouder Kunst en Cultuur van de gemeente Den Haag, de heer Joris Wijsmuller

Het programma start met een theater- en filmvoorstelling van Somaliërs in Den Haag. Twee Somalische mannen, genaamd Hassan en Ali zijn gevlucht uit het door oorlog verscheurde Somalië. In Nederland dromen ze van een nieuwe start. Maar dat valt niet mee. Er zijn vele obstakels en hindernissen die hen beletten hun droom waar te maken. Hassan en Ali delen hun lief en leed graag in het Nederlands met het publiek.

De tweede helft van het programma bestaat uit zang, dans, een verhaal en een gedicht door een groep Congolezen uit Den Haag.

"We wonen in een nieuw land, een land dat vrede in ons leven heeft gebracht, maar in ns hart klopt nog sterk het tempo van thuis".

Programma

13.30 uur	Inloop en ontvangst
13.45 uur	Openingswoord wethouder Joris Wijsmuller
14.00 uur	Start Somalisch programma
15.30 uur	Start Congolees programma
17.00 uur	Einde

31 mei, Centrale Bibliotheek Den Haag, Spui 68, eerste verdieping

VSBfonds
Stedenbouw en cultuur
Gemeente Amsterdam

FONDS 21
Europees Vrijwilligersfonds
Kansen voor innovatieve projecten

BMP

Den Haag

Op 31 mei is in Den Haag het gezamenlijk programma van Somaliërs en Congolezen in de Bibliotheek aan het Spui. Joris Wijsmuller wethouder SWDC (Stadsontwikkeling, Wonen, Duurzaamheid en Cultuur) houdt het welkomstwoord. Er is gekozen voor een programma dat begint met een serieuze presentatie van de Somalische groep en afsluit met de meer vrolijke presentatie van de Congolezen. Zo'n 100 mensen wonen, in wisselende samenstelling beide presentaties bij:

Vreemde in je nieuwe land

Er wordt veel van je geëist als je in Nederland komt, qua taal en opleiding, maar als je het dan afzet tegen de kansen die je vervolgens krijgt, komt er een somber beeld naar voren. Het leidt tot teleurstelling en frustratie onder jongeren. Tijdens de Somalische groepsbijeenkomsten wordt er gesproken over: aanpassing, integratie, werk, studie en het gezin. De Somalische groep van vooral jonge mannen die bijeengebracht en ondersteund is door veldwerker Ibrahim Abdullahi, heeft op basis van de verhalen in de groep, theaterscènes en een filmpje gemaakt. In de scènes gaan twee vrienden in op de absurditeit van de Nederlandse taal, bureaucratie en de moeite die het kost om een baan te vinden. Een beeldend kunstenaar maakte digitale tekeningen ter ondersteuning van de scènes. Het filmpje laat zien hoe het integratiebeleid en de participatiewet tot ongemakken leiden als je als hoogopgeleide jonge man in Nederland komt en jezelf als papierprikker terugvindt in het park.

Verloren in het tempo van thuis

Congolezen staan erom bekend dat ze goed kunnen dansen, zingen en dichten. Dat komt tijdens de presentatie goed naar voren. Maar de presentatie is eigenlijk een oproep aan de, verder erg gesloten Congolese gemeenschap, om meer te praten en meer van zichzelf te laten zien. Onder andere met

het gedicht *Parle parle* dat begeleidend kunstenaar Bashi Cikuru maakte, wordt het Congolese publiek uitgenodigd om naar buiten te treden en te vertellen wat hen bezighoudt. "Hier vindt je een luisterend oor".

Gedeeld verleden, Gezamenlijk toekomst

De verhalenvoorstelling van de gelegenheidsgroep van de Iraniërs in Den Haag vindt plaats op 19 april in het Humanity House. Veldwerker Ladane Audenaerde heeft haar handen vol aan de groep die veel vaker dan acht keer bijeenkomt, ook omdat tot twee keer toe een kunstenaar wordt aangetrokken die niet blijkt te begrijpen dat het de bedoeling is dat de groep wordt ondersteund en niet dat de groep de kunstenaar moet volgen. Maar Ladane en de groep houden vol. En het wordt een prachtvoorstelling. Er zijn vier indringende verhalen van Iraniërs die langer en nog kort in Nederland wonen. En er is muziek o.l.v. Ali Borhani. De voorstelling gaat over verlangens naar vrijheid, over fietsen met de wind in je haar en over de lange weg om in Nederland een bestaan op te bouwen. De opkomst is hoog, 150 mensen zijn aanwezig. Een vijftigtal mensen moet zelfs de toegang aan de deur ontzegd worden vanwege brandweervoorschriften.

Afghaanse vrouwen Toen en Nu

Op 16 mei is in het gebouw van de Islamitische Culturele Afghaanse Vereniging de expositie van de Afghaanse groep. Twintig vrouwen hebben in negen bijeenkomsten vier indrukwekkende schilderijen gemaakt over de geschiedenis en het leven van vrouwen in Afghanistan. Het laatste doek portretteert het leven van de vrouwen nu, met op de achtergrond Den Haag, als stad van vrede en rechtvaardigheid. De schilderijen zijn gemaakt in samenwerking met kunstenaar Sam Masoud. De bijeenkomsten zijn voorbereid en ondersteund door de veldwerkers Razia Samsor en Farid Kabiri. Tijdens de presentatie worden de schilderijen onthuld en wordt per schilderij een korte toelichting gegeven. Een van de

deelnemende vrouwen draagt een emotioneel gedicht voor en er is Afghaanse muziek. Na afloop worden de circa 70 gasten uitgenodigd voor een heerlijk Afghaans diner. Van dit traject is een boekje

gemaakt. De schilderijen reizen nu langs allerlei culturele bijeenkomsten van Afghanen. En zullen ook op andere plekken in Nederland worden geëxposeerd.

UTRECHT

Utrecht stad van eeuwige lente

Het overkoepelende thema van de Iraanse groep in Utrecht is 'vitaliteit van de stad Utrecht'. Oude herinneringen en warme gevoelens van saamhorigheid, vernieuwing en hoop uit Iran worden gekoppeld aan hun huidige leven in Utrecht. Er is gekozen voor het maken van een videoclip met als doel het Norooz feest als nieuw lentefeest in Utrecht te introduceren. Op 17 mei vindt in filmtheater 't Hoogt de presentatie plaats, met mooie toespraken en muziek. De Iraanse veldwerker heeft niet alleen de groep tot kunstzinnige stappen verleid, maar blijkt zelf ook nog te kunnen zingen.

Naast de videoclip, die door Dyzlofilm is opgenomen en gemonteerd, is er ook een boekje met vrolijke tekeningen van de bekende tekenaar Farhad Foroutanian dat andere groepen in de stad uitnodigt in het voorjaar van 2016 een lentefeest te organiseren. De opkomst is met 80 mensen hoger dan verwacht. Hanneke Bouwesma voorzitter van de Culturele Zondagen belooft dat in 2016 dit initiatief wordt meegenomen in het programma van de Culturele Zondagen in Utrecht. Alle Utrechtenaren worden dan uitgenodigd mee te doen aan het lentefeest.

Aangemeerd in Utrecht

De Vietnamese groep, die uit eerste generatie (boot)vluchtelingen bestaat, vindt het belangrijk dat hun verhalen bewaard blijven voor het nageslacht. Daarom besluiten zij onder leiding van veldwerker Tiffany Pham, een boek te maken met portretten, verhalen en gedichten. De verhalen gaan over heimwee, wennen, verdriet, doorzetten en uiteindelijk een plek vinden. Op 23 mei vindt de presentatie plaats in het Utrechts Archief waar de directeur, Chantal Keijsper het eerste exemplaar van het boek, dat mooi is vormgegeven door Marc de Boer van Ori ginale, in ontvangst neemt. Ondanks dat de deelnemers het lastig vinden om in de schijnwerpers te staan vertellen ze verhalen waarin de parallel met de bootvluchtelingen van nu wordt getrokken. En er is prachtige, verstilde Vietnamese muziek. Het is een gedenkwaardige en indrukwekkende middag voor de circa 80 aanwezigen.

We komen niet met lege handen

Op 23 mei is ook de presentatie van de Ethiopische groep uit Utrecht en omgeving, bestaande uit zang, dans, korte sketches, Ethiopisch eten en koffiecereemonie als teken van vriendschap, respect en gastvrijheid. De groep, die met veel passie ondersteund wordt door veldwerker Haimanot Belay, die daarvoor elke keer uit Leidschendam naar Utrecht reist, laat zien dat zij als vluchtelingen, ondanks dat ze

alles hebben moeten achterlaten, niet met lege handen zijn gekomen en een bijdrage leveren aan de cultuur van Utrecht. Leden van de groep grijpen de gelegenheid aan om Nederlandse families die hen hebben geholpen bij het vinden van hun weg in Nederland te bedanken. Via de Ethiopische kerk in Amsterdam is een priester/kunstenaar gevonden die de groep helpt de dans en theatervoorstelling voor te bereiden. De bijeenkomst vindt plaats in de Johanneskerk in Utrecht er zijn ongeveer 70 toeschouwers.

Vliegeren op zijn Afghaans

De Afghaanse groep uit Utrecht die ondersteund wordt door veldwerker Achmed Sadat, organiseert op 10 mei in een park in Utrecht een Vliegerevenement met 25 Afghaanse vliegers. Vliegeren staat in Afghanistan symbool vrijheid, dit thema komt ook terug in de film die de groep maakt. In deze film zijn beelden van het vliegerevenement te zien. Een fluisterende stem van een klein jongetje neemt de kijker mee in zijn persoonlijke verhaal over het gevoel van vrijheid, veiligheid en geluk in Utrecht, wat in Afghanistan ontbrak. Op 12 juni tijdens de Verdiepingsdag wordt deze mooie film voor het eerst aan groot publiek getoond. Later vindt nog een presentatie plaats voor een Utrechts publiek. De film is gemaakt door Theo Alkemade.

AMSTERDAM

In Amsterdam vinden twee gecombineerde groepspresentaties plaats in Cultureel centrum Mezrab. Op 17 mei de Irakese en de Eritrese groep en op 30 mei die van de Ex-Joegoslaven en Iraniërs.

Tussen Toekomst en Heimwee

De Irakese groep in Amsterdam heeft een boek met gedichten gemaakt. Tijdens de groepsbijeenkomsten zijn thema's als toekomst, verlies, een nieuw bestaan in Nederland en heimwee besproken. De mensen hebben ooit hun vaderland moeten verlaten op zoek naar een veilige plek en leven nu tussen twee werelden. In de bundel getiteld *Toekomst en Heimwee*, die samen met dichter (en transcribeur) Baban Kirkuki is gemaakt, zijn de deelnemers met een foto en gedicht geportretteerd en is er een gezamenlijk geschreven gedicht te lezen. Tijdens de presentatie aan zo'n 100 mensen wordt uit de bundel voorgelezen.

Eritrean Art and Culture in Multicultural Amsterdam

De Eritrese groep die samen is geroepen en ondersteund door Gedlawit Ghilazghi uit Amsterdam en Sewrana Tekeste uit Rotterdam, laat met de presentatie verschillende elementen van de Eritrese cultuur zien. Tijdens de groepsbijeenkomsten is gesproken over wat Eritreeërs bindt en over de manifestatie van elementen van de Eritrese cultuur in Amsterdam. Ook is gesproken over de problemen waarmee Eritreeërs, net als elke buitenlander, worden geconfronteerd. De inhoud van de gesprekken komt tijdens de presentatie terug in de bijzondere schilderijen die de ondersteunende kunstenaar in verschillende stijlen, heeft gemaakt, Eritrese zang en muziek. De presentatie wordt geleid door een jonge Eritrese dichter, die de verhalen tot mooie

gedichten heeft verwerkt. Ook hier zijn er circa 100 bezoekers.

Dagboek van een reiziger

De Iraanse groep uit Amsterdam heeft een theatervoorstelling gemaakt, getiteld: 'Dagboek van een reiziger'. De groep is onder leiding van veldwerker Forough Nayeri vele malen bijeengewees om alles uit te denken en voor te bereiden. Het is een emotioneel en professioneel stuk dat gaat over de zoektocht naar het nieuwe leven. Gaandeweg vinden ze gelijkenissen tussen hun eigen verhaal en het verhaal van de soefi-mysticus Attar, 'Samenspraak van de vogels'. In dit verhaal gaat een groep vogels op zoek naar hun rechtvaardige koning Simoergh. Een mooie zin uit deze voorstelling is: "Ik kom uit Bam, een woestijnstad in Iran en woon nu in de Woestduinstraat in Amsterdam, mijn stad". De circa 100 bezoekers zijn zichtbaar onder de indruk.

Balkan klanken aan de Amsterdamse grachten

De Ex-Joegoslaven in Amsterdam hebben, ondersteund door Edo Barak die zowel als veldwerker als als filmmaker optreedt, en door Inesa Jasarević gekozen voor het thema muziek. In de vroege jaren '90 werd de Amsterdamse muziekszene door de komst van vluchtelingen uit voormalig Joegoslavië verrijkt met bijzondere pop- en rockmuziek. Complete bands vluchtten naar Amsterdam. Maar er zijn ook andere invloeden zoals speciale zangtechniek van de Balkan die in Nederland door sommige koren is overgenomen. Tijdens de presentatie is er een live optreden van een bekende band die vroeger volle zalen trok in Paradiso. Daarnaast wordt er een korte documentaire getoond die door de groep zelf gemaakt is: Balkanklanken aan de Amsterdamse grachten. De presentatie wordt door meer dan 150 mensen bijgewoond.

Terugblik

Eerst het thema of eerst de vorm?

De ervaringen met de zestien groepstrajecten laten zien dat sommige groepen het leuk vinden om samen op zoek te gaan naar een thema aan de hand van hun eigen verhalen, maar dat dat voor andere groepen lastig is. Tijdens de eerste bijeenkomst van de Vietnamezen in Utrecht waren er, ondanks een zeer intensief wervingstraject, slecht drie deelnemers aanwezig. Die drie wilden in principe wel meedoen, maar vonden dat acht bijeenkomsten veel te veel was en ze vonden ook de doelstelling van het project te vaag. Ze benadrukten dat het niet in de Vietnamese aard ligt om op de voorgrond te treden. Pas toen de veldwerker in overleg met de stedelijke coördinator en BMP het roer omgooide en besloot om zelf de keuze voor een product te maken (een boek) ontstond er enthousiasme onder de eerste generatie Vietnamezen. Er ontstond een groep van zeker tien deelnemers, die besloot om niet acht keer maar vier keer (in dubbele bijeenkomsten) bijeen te komen. Tijdens die bijeenkomsten werd de titel van het boek bedacht, werd geïnventariseerd wie wat ging schrijven, werd er geschilderd en muziek gemaakt, lazen mensen stukken uit hun bijdragen voor en werd de presentatie van het boek, die plaats vond bij Het Utrechts Archief voorbereid. Wat eerst een onbegaanbare weg leek, was opeens een succesvol traject geworden waar de Vietnamese gemeenschap in en om Utrecht reuze trots op was. (De pdf van het boek ging de hele wereld over).

Voor de Chileense groep in Rotterdam was het niet moeilijk om een thema en een vorm te kiezen. In Rotterdam was er een aantal jaar een traditie geweest om jaarlijks een peña te organiseren, een soort culturele jaarmarkt. Door gebrek aan financiën en menskracht was deze traditie verdwenen. Het groepstraject bood de gelegenheid de peña nieuw leven in te blazen en hierbij ook de tweede generatie actief te betrekken.

De Afghaanse veldwerkers die in Den Haag aan de slag gingen, kwamen zelf niet uit die stad. Dat maakte het werven van deelnemers lastig. Met steun van de coördinator van VluchtelingenWerk is toen contact gelegd met een zelforganisatie van Afghanen die een actieve vrouwengroep bleek te hebben die eens per week bijeenkwam om eten te koken en ervaringen uit te wisselen. De veldwerkers hadden van te voren bedacht dat ze wilden samenwerken met een Afghaanse schilder die veel ervaring had in het werken met groepen. Ze stelden de vrouwengroep voor om een schilderproject te starten. De groep was enthousiast. De eerste bijeenkomst werd gebruikt om verhalen te verzamelen om zo tot thema's voor een viertal schilderijen te komen die de vrouwen in kleine groepjes zouden maken. Hoewel er wel wat vragen waren binnen de groep of vrij schilderen wel als Afghaanse kunst gezien kon worden, ging men toch al snel aan de slag. De kunstenaar die, op basis van de verhalen die hij gehoord had, zelf met voorstellen voor de thema's kwam en die veel aanzien binnen de groep genoot, heeft hierbij een belangrijke rol gespeeld. Gaandeweg sloten zich meer vrouwen aan bij de groep, die uiteindelijk uit twintig deelnemers bestond. De schilderijen zijn prachtig geworden en reizen nu regelmatig langs manifestaties en bijeenkomsten van Afghanen en ander vluchtelingengroepen.

De Iraanse groep in Utrecht heeft uitgebreid gesproken over de vraag welk thema passend zou zijn. Hoewel er enkele mensen waren die een sociaal thema als armoede wilden kiezen, koos de groep uiteindelijk toch voor "vitaliteit". Bij deze groep was het kiezen van een vorm moeilijker dan het kiezen van een thema. De koppeling tussen

vitaliteit en Norooz, het Iraanse lentefeest was gauw gemaakt. Het idee ontstond om dat in Utrecht te introduceren. De vorm die aanvankelijk gekozen werd was die van een beleidsplan dat bij de gemeente zou moeten worden ingediend. Na ruggespraak met de coördinator en BMP heeft de veldwerker daar aangestuurd op een meer kunstzinnig product in de vorm van een videoclip (daarvoor was al eerder door een van de deelnemers een suggestie gedaan). Het beleidsplan werd omgevormd tot een vrolijk boekje met tekeningen en korte slogans.

Bijdrage aan (groeps)identiteit?

Een van de veronderstellingen van de stichting BMP was dat de groepstrajecten zouden bijdragen aan de identiteitsvorming van de deelnemers. Op grond van de verslagen kan geconcludeerd worden dat dit zo heeft uitgepakt, zowel voor de individuele mensen, als voor de groepen. Voor sommige individuele deelnemers waren de bijeenkomsten een gelegenheid om niet eerder vertelde verhalen met anderen te delen en te ervaren dat zij daarvoor steun en erkenning vonden. Voor anderen was het een ware ontdekking dat zij over onvermoede talenten bleken te beschikken. Voor weer anderen was het de kennismaking met mensen uit andere generaties die diepgang gaf aan hun eigen ervaringen. Bij de ex-Joegoslaven in Amsterdam en Rotterdam en de Irakezen in Rotterdam werd ook expliciet benadrukt dat het samenwerken met mensen van verschillende etnische groepen uit het eigen land als een meerwaarde werd ervaren, al was dit met name voor de Irakese veldwerkers soms wel op eieren lopen.

Een Irakese deelnemer uit Amsterdam vertelt in een kort gesprek met een van de secretarissen van het project over zijn motief om mee te doen:

R. wil graag iets doen in Amsterdam. Daar is hij aan toe na een periode waarin hij erg in beslag werd genomen met de situatie in Irak. Hij heeft nu weer wat meer ruimte in zijn hoofd en wil graag weer een beetje opwarmen, ideeën opdoen en plannen maken. Hij zag het proeftraject als opstap om van daar uit verder te gaan. Hij zocht energie en inspiratie. Hij is nu 19 jaar in Nederland. Hij heeft veel contacten maar niet met veel mensen een sterke band. Geen vriendschap "die bouw je vooral op als je jong bent, ik ben hier op latere leeftijd gekomen" Als je jong bent sta je meer open om te ontdekken, later hebben mensen al steeds meer hun eigen pad gevormd en hebben ze niet veel tijd. Het groepstraject heeft voor R. betekend dat hij weer een beetje in beweging is gekomen en nieuwe mensen heeft leren kennen. De gesprekken gingen sterk over heimwee, hij had nog wel andere dingen willen bespreken. Mensen zijn echter niet zo open, vooral niet in het begin. Dat er meerdere bijeenkomsten waren heeft wel geholpen dat mensen wat opener werden, maar toch niet helemaal. Als zij landgenoten zien is men vaak een beetje bezorgd. Dat heeft misschien te maken met vertrouwen dat men is verloren toen zij in de problemen raakten. Bij landgenoten ben je extra alert. Men is niet altijd voor dezelfde reden gevlucht. Twintig jaar geleden was de spanning wel groter, men is nu rustiger. Je hebt in het algemeen snel door of je uit een ander politiek kader komt. De culturele afstand blijft hier hetzelfde als in Irak. Tegelijkertijd ben je als je hier komt een individu, niet meer behorend tot een gemeenschap. Dat dwingt je om je aan Nederland aan te passen. Je gaat kiezen waar je toe wilt behoren.

Voor alle groepen gold dat zij door het meedoen aan het traject zich niet alleen richtten op hun vluchteling zijn en hun bijdrage aan de steden waarin ze wonen, maar ook op de vraag hoe zij hun eigen culturele identiteit beleven en hoe zij culturele vormen die zij

waardevol vinden kunnen gebruiken om te laten zien wie ze in Nederland zijn. De ex-Joegoslavische groep in Rotterdam koos voor het thema identiteit. Een van de deelnemers zegt hierover:

Het thema identiteit heeft mij getriggerd mijzelf de vraag te stellen 'wie ben ik eigenlijk' en andersom werd ik nieuwsgierig hoe anderen mij zien en beleven, (bv. collega's, burens en Rotterdammers). Ik heb na een bijeenkomst collega's gevraagd of zij mij als vluchteling zien of als Rotterdammer of Bosniër?

Een enkele groep greep hierbij terug op traditionele culturele vormen, waar men zich thuis bij voelt. Maar vrijwel alle groepen experimenteerden ook met nieuwe vormen en nieuwe inhoud. Veel deelnemers gaven na afloop aan graag nog een keer mee te willen doen aan een dergelijk traject. De optredens van de Congolese en Somalische groep in Den Haag riepen veel enthousiasme op bij het publiek. De veldwerkers gaven aan dat zij best moeite hadden gehad met het vinden van deelnemers, maar dat als er nog eens zo iets georganiseerd zou worden er zeker veel meer mensen zich zouden melden. Men had niet verwacht dat er naar dit soort presentaties ook werkelijk publiek zou komen. De Iraanse veldwerkers die aanvankelijk huiverig waren voor een traject met de eigen groep, zeiden een volgende keer liever met de eigen groep te werken dan met een gemengde groep omdat het besef van wat Iraans zijn in deze tijd inhoudt, erg waardevol is gebleken.

Verhouding veldwerker – kunstenaar

Een van de meest cruciale elementen voor het slagen van een groepstraject is de manier van werken van de kunstenaar gebleken.

Over de rol van deze persoon bleken bij de veldwerkers nog wel wat misverstanden te bestaan. Sommigen veldwerkers hadden het idee dat het verplicht was met een kunstenaar te werken. Ook waren er die dachten dat het de bedoeling was dat de kunstenaar zelf kunstwerken maakte op basis van de groepsverhalen. Er waren ook veldwerkers die wel begrepen hadden dat het de bedoeling was dat de kunstenaar de groep moest ondersteunen bij het maken van een passende en kwalitatief voldoende presentatie, maar die te maken kregen met een kunstenaar die erg bezig was met zijn eigen reputatie en die vond dat de groep aan zijn of haar eisen moest voldoen. Dat leidde natuurlijk tot grote spanningen met de veldwerker die zijn/haar eigen rol niet meer kon vervullen en met de groep, die het gevoel kreeg dat het niet meer om hen ging.

De kunstenaars die werden aangetrokken behoorden vaak tot de eigen groep, maar niet altijd. De Iraanse groep in Utrecht werkte samen met Dyzlo film dat gedragen wordt door twee Nederlandse broers. Ook de Afghaanse groep in Utrecht werkte met Nederlandse filmmakers samen.

Er is eigenlijk geen uitspraak te doen over wat beter werkt, een kunstenaar uit de eigen groep of juist uit een andere groep. Het meest belangrijk is dat deze persoon het groepsproces weet te ondersteunen en op een ander niveau weet te brengen.

Eritrean Art and culture in multicultural Amsterdam

Within the framework of the oral history project Ongekend Bijzonder a group of Eritreans in Amsterdam has been preparing a presentation of Eritrean Art and Culture.

We invite all our Eritrean and other friends to come, listen, see and share.
For the occasion we have a combined programme with a groep of Iraki poets

As we stand on the shoulders of giants, we celebrate life through eating, drinking and playing music together. We carry each other in moments of grief and celebrate every new life.

Come and let us share with you and give you a taste of what this means.

Date: 17 mei
Time: 14.00 uur
Place: Mezrab
Adres: Veemkade 572d, 1019 BL Amsterdam

14.00 hrs: Hall open
14.30 hrs: Shared start with our Iraki friends, followed by poems and a book presentation (in Dutch)
15.30 hrs: Welcome to our Eritrean guests (with Eritrean coffee)
16.00 hrs: start Presentation of Eritrean Art and Culture in multicultural Amsterdam
17.30 hrs: The end

FONDS 21

Er zijn ook groepen geweest die helemaal geen kunstenaar in de arm hebben genomen, omdat er in de groep zelf voldoende capaciteit aanwezig was. Dat vroeg wel om extra sturende inzet van de veldwerkers die er voor moesten zorgen dat iedereen in de groep zich even gewaardeerd voelde. De ex-Joegoslaven in Rotterdam hebben één keer een Iraanse beeldend kunstenaar uitgenodigd om ze te helpen om hun ideeën conceptueel te vertalen. Daarna hebben ze het concept zelf verder uitgewerkt in 3-D tekeningen. In deze groepen zaten een technisch tekenaar en mensen met verstand van metaal bewerking.

In een enkel geval koos de veldwerker er voor om de rol van groepsondersteuner en die van kunstenaar in een persoon te verenigen. Dat leidde wel tot een mooi product, maar tot weinig inhoudelijk betrokkenheid van de deelnemers bij de presentatie. Hoewel inhoudelijke en procesmatige afstemming tussen groepsbegeleider en kunstenaar niet altijd eenvoudig is, is een verdeling van de taken over de

groepsondersteuner/begeleider en een kunstenaar toch echt belangrijk gebleken. Wanneer een persoon al deze taken in zich probeert te verenigen gaat het bijna altijd ten koste van of het groepsproces of de artistieke kwaliteit van het product/de presentatie. Een uitzondering hierop vormt de Iraanse veldwerker in Rotterdam, die na een niet op te lossen conflict met de kunstenaar, zelf de regie van de voorstelling in handen nam en met de groep tot een prachtige inhoudelijk verhalenvoorstelling kwam.

Effect op het publiek

De presentaties zijn niet alleen belangrijk geweest voor het gevoel van erkenning bij de groepen zelf, maar hebben ook bijgedragen aan meer inzicht en begrip bij het publiek. Veel van de vertelde verhalen waren, ook voor mensen die dagelijks met vluchtelingen werken, ongekend, of naar de achtergrond verschoven. Voor de vertegenwoordigers van de culturele instellingen en organisaties waren ze over het algemeen compleet nieuw. Voor de mensen uit de eigen gemeenschap was het resultaat soms verrassend, want niet verwacht qua product, en leidden de presentaties over de hele linie tot gevoelens van (h)erkenning. Een aantal producten heeft zijn weg al gevonden naar de erfgoedinstellingen en het idee van een Utrechts lentefeest is overgenomen door de Culturele Zondag. Dat hun presentaties dergelijke effecten zouden hebben was voor de makers een grote verrassing en laat zien waarom het aangaan van relaties met dit soort organisaties voor aanvang van een project zo waardevol is.

Een kwestie van vertrouwen

In dit project is specifiek met vluchtelingengroepen gewerkt. Binnen veel van deze groepen bestaan sterke politieke tegenstellingen en is er altijd de vrees voor de lange arm van het regime in het land van herkomst. Sommige groepen leven zo op de rand van het bestaansminimum, dat ze alleen mee willen doen als er een geldelijke of andere waardering tegenover staat. Los van het vinden van mensen die tijd, gelegenheid en zin hebben om aan een groepstraject mee te doen, is er dus ook nog de samenstelling van de groep als geheel die veel aandacht van de veldwerker vraagt. Kunnen de mensen met elkaar door een deur? Ontpopt iemand zich niet onverwacht als een politieke tegenstander, ook al heb je zelf geen politiek doel? In een van de Iraanse groepen gebeurde dat laatste en werd de groep en de groepsleiding zelfs in een anonieme brief bedreigd. Zo'n situatie vraagt heel erg veel van de veldwerker die moet beslissen hoe om te gaan met zo'n situatie en op welke punten de groep wel of niet te informeren. Daarvoor is back-up vanuit de projectleiding uiterst belangrijk. De betreffende veldwerker heeft de situatie goed opgelost en leek door het voorval vastberadener dan ooit om het traject tot een goed einde te brengen. Het zelfde gold voor de groep die zei dat ze niet gevlucht waren uit hun land om zich hier op nieuw te laten intimideren. Toch waren ze wel bang, ook omdat ze familie in het land van herkomst hadden. De Eritrese groep kenmerkt zich door sterke politieke verschillen. In de Amsterdamse groep zaten mensen met heel uiteenlopende politieke opvattingen. Het is heel bijzonder dat de veldwerkers er in geslaagd zijn de groep duidelijk te maken dat het om een cultureel traject ging en dat deze bereid waren hun politieke meningsverschillen opzij te zetten hiervoor.

Een van de deelnemers(60 jaar) is kort geïnterviewd over zijn ervaring met het traject:

Zijn motivatie is om hen te helpen. Hij kende de andere deelnemers van de groep niet goed. Iedereen heeft duidelijk een eigen ervaring en mening, dat maakte de gesprekken interessant. S. is een van degenen in de groep die al het langst in Nederland is, hij heeft veel kunnen vertellen over problemen en successen in zijn leven hier," Als je van het ene naar een andere continent gaat brengt dat problemen met zich mee die je moet oplossen, je moet doorgaan met je leven. Dit heb ik gedeeld met de groep"

S. heeft dertig jaar bij een financiële instelling gewerkt, dat was pittig. Hij vond de omgang met collega's vaak moeilijk, mensen hadden vaak nooit van Eritrea gehoord en wilden veel weten. Er zijn heel veel dingen besproken die uit tijdgebrek zijn afgeknipt. Er is veel blijven

liggen. Hij zou het heel mooi vinden als er een vervolg komt, er is nog erg veel te bespreken.

S. vond het project kleinschaliger dan hij had verwacht maar qua inhoud niet doorsnee. Het ging dieper en dieper, er was ruimte om meer uit te leggen van de problemen die je tegenkomt in het leven in Nederland. Hij is er van overtuigd dat er na deze bijeenkomsten meer vragen komen waar men dieper op in wil gaan. Hij ervaart het project als een toenadering van de (autochtone) bevolking.

Politieke verschillen hoeven dus geen belemmering te zijn, als ze van te voren duidelijk zijn. Wanneer ze onverwacht opdoemen is het veel lastiger het proces in goede banen te leiden.

Context voor individuele verhalen

De groepstrajecten bieden de vertegenwoordigers van de culturele instellingen waarmee wordt samengewerkt, de medewerkers van BMP en de veldwerkers zeker een bredere context voor de interpretatie van de individuele oral history interviews. De presentaties geven de verhalen een andere lading mee doordat ze laten zien dat ze onderdeel uitmaken van een breder groepsnarratief en doordat ze op zo'n manier gebracht worden dat de emoties op andere wijze geraakt worden. De deelnemers leren ook veel van elkaars verhalen en gebruiken deze om hun eigen identiteit opnieuw te onderzoeken. Hoewel niet in het oorspronkelijke plan voorzien zal bij de analyse van de 248 interviews ook gekeken worden naar de verhalen en beelden die in de groepstrajecten naar voren zijn gebracht. Daarbij wordt voor ogen gehouden dat ook dit momentopnamen van gelegenheidsgroepen zijn, maar in het totaal zijn er toch meerdere lagen te ontdekken en zullen ook wat meer vergelijkingen tussen de verschillende groepen mogelijk zijn.

Administratieve lasten

Een van de grootste belemmeringen voor de veldwerkers bij het organiseren van de groepstrajecten is ongetwijfeld de enorme administratieve last die de subsidie-eisen van het Europees Vluchtelingen Fonds en het Europese Asiel, Migratie en Integratie Fonds met zich meebrachten. De veldwerkers moesten niet alleen de namen, adressen en dergelijke noteren, maar ook kopieën maken van verblijfsvergunningen en ID bewijzen. Dat laatste zorgde voor veel onrust en deed veel potentiële deelnemers besluiten om niet mee te doen. Ze vonden de gevraagde bewijzen een schending van hun privacy, iets waar ze door hun ervaringen in het land van herkomst en de hele procedure met de IND in Nederland bijzonder op gesteld zijn. De veldwerkers en de stedelijke coördinatoren zijn te prijzen voor hun niet aflatende aandacht voor deze deelnemersregistratie. Gelukkig zullen andere oral history projecten hier naar alle waarschijnlijkheid minder last van hebben.

Succesvolle trajecten

De opdracht aan de veldwerkers was tamelijk vrij. Ook wat betreft het publiek dat ze voor de presentaties konden uitnodigen. Als dit alleen uit familie en vrienden had bestaan was het ook goed geweest. Het ging immers om proeftrajecten die vooral ook bedoeld waren om de deelnemers te laten ervaren hoe verrijkend het is om samen aan een product/en of presentatie op basis van de eigen verhalen te werken. Het ging bij de trajecten echter niet alleen om de ambities van de veldwerkers, maar natuurlijk ook om die van de deelnemers. En zoals dat gaat, als mensen eenmaal

besluiten iets voor een publiek op te voeren of te maken, dan willen ze ook graag dat er veel publiek komt en leggen ze bijna automatisch de lat hoger dan aanvankelijk gedacht was. Hoewel sommige groepen beslist een aantal moeilijkheden hebben moeten overwinnen, zijn alle zestien trajecten uiteindelijk toch als zeer succesvol ervaren door de deelnemers en door het publiek. Het blijft wonderlijk hoe je in acht tot tien bijeenkomsten tot gedenkwaardige voorstellingen en producten kunt komen. Dat dit gelukt is, is niet alleen te danken aan de enthousiaste en niet aflatende inzet van de veldwerkers en de coördinatoren, maar vooral ook door de betrokkenheid van de deelnemers die niet alleen naar de bijeenkomsten kwamen, maar tussendoor ook nog verhalen schreven, gedichten maakten, muziek componeerden en materialen en kunstwerken vervoerden.

Tot zover de beschrijving van het verloop van de trajecten. In de laatste paragraaf van deze notitie vertalen we de ervaringen met de uitvoering in methodische handreikingen voor mensen die zelf een dergelijk traject willen organiseren. Daarbij richten we ons niet alleen op vluchtelingengroepen, maar ook op andere groepen die in het kader van oral history projecten gevormd kunnen worden.

4. Methodische handreikingen voor het organiseren van oral history groepstrajecten

In deze paragraaf geven we methodische handreikingen voor de verschillende fases van een oral history groepstraject. We beginnen met de doelen en de kenmerken van dit soort trajecten. Daarna bespreken we aan de hand van vijf verschillende fases, wat er komt kijken bij het opzetten van zo'n programma.

Doelen, kenmerken en fases

Doelen

Oral history groepstrajecten kunnen variëren in lengte, groepssamenstelling en presentatievorm, de doelen zijn over het algemeen hetzelfde:

1. De deelnemers, die soms al een individueel verhaal verteld hebben, samen te brengen om naar elkaars verhalen te luisteren en deze in een bredere context te plaatsen;
2. Met elkaar een aansprekend thema te kiezen dat mensen uitnodigt om over na te denken en zich betrokken te voelen;
3. De deelnemers uitdagen om hun verhalen door middel van verschillende expressietechnieken in beeld te brengen;
4. Nieuwe talenten te ontdekken en oude talenten opnieuw in stelling te brengen;
5. Samen aan een product te werken dat een functie kan hebben in de eigen gemeenschap en daarbuiten;
6. Een brug te slaan met bestaande culturele - en erfgoedinstellingen in de omgeving en er voor te zorgen dat het onderwerp van het project onderdeel wordt van de (lokale) geschiedschrijving;
7. Bij te dragen aan een andere beeldvorming over het onderwerp van het project, door een programma te ontwikkelen dat andere mensen (historici, politici, vertegenwoordigers van maatschappelijke en culturele organisaties en 'gewone' burgers) uitnodigt om op een andere manier naar de verhalen te luisteren.

Kenmerken

Oral history groepstrajecten hebben de volgende kenmerken:

- Er wordt gewerkt met groepen van tussen de tien en twintig deelnemers die een zelfde historische ervaring hebben meegemaakt;
- In principe kan iedereen, ook mensen die slechts beperkt (Nederlands) spreken aan het traject meedoen;
- Het project wordt uitgevoerd door een groepsleider en een kunstvakdocent. Waar mogelijk wordt de groepsleider ondersteund door een projectleider en vrijwilligers;
- Het traject wordt afgesloten met een publieke presentatie.

Fases

Bij het organiseren van een oral history groepstraject zijn zes fases te onderscheiden:

1. Onderwerpkeuze voor het project, werven deelnemers en samenwerking
2. Voorbereiden eerste bijeenkomsten, keuze van thema en expressievorm
3. Uitvoeren overige bijeenkomsten in samenwerking met een kunstvakdocent
4. Presentatie en publiek
5. Evaluatie en nazorg

Hieronder beschrijven we de belangrijkste stappen die met deze fases samenhangen.

Onderwerpkeuze, samenwerking, groepsleider en het werven van deelnemers

Onderwerpkeuze en samenwerking

Een oral history groepstraject ontstaat meestal niet zomaar. Dan is er al sprake van een breder project waarin individuele verhalen rond een bepaald onderwerp verzameld worden. Bij het zoeken naar geschikte onderwerpen voor een project is het zinnig om na te gaan of er elementen uit de recente geschiedenis zijn die in de mainstream geschiedschrijving en in de media onderbelicht zijn gebleven. Vaak zijn deze verhalen gekoppeld aan bepaalde groepen en personen die weinig toegang hebben tot de gebruikelijke historische kanalen, of die om politiek of maatschappelijke redenen niet erg op de voorgrond (kunnen) treden.

In principe kan elke organisatie of groep het initiatief nemen tot een oral history project, maar in de praktijk zullen dit toch vaak organisaties zijn die zich al met verhalen en/of geschiedkundige onderwerpen bezighouden. Wanneer het onderwerp van een project gekozen is, is het belangrijk om al in een vroeg stadium te kijken of er erfgoedinstellingen zijn die hier belangstelling voor hebben en die mee willen denken over de opzet en de reikwijdte van het project. (Over het samenwerken met erfgoedinstellingen is in het kader van Ongekend Bijzonder een aparte methodiekbeschrijving verschenen).

Kiezen van een groepsleider

Er is natuurlijk inhoudelijk veel overlap tussen de individuele oral history interviews en de verhalen die in een groepstraject aan de orde komen. Idealiter is degene die de interviews houdt ook degene die het groepstraject opzet en begeleidt. Niet iedere interviewer is echter een geschikte groepsleider. In de opleiding die door stichting BMP in het kader van Ongekend Bijzonder ontwikkeld is, worden beide vaardigheden aangeleerd. Als er geen ruimte is voor een dergelijke opleiding kan het ook goed zijn een aparte groepsleider aan te trekken en de interviewer inhoudelijke verslagen te laten maken van de groepsbijeenkomsten.

Een geschikte groepsleider beschikt over de volgende kwaliteiten:

- Oprechte belangstelling voor de verhalen van de deelnemers;
- Het vermogen om met iedereen, ongeacht opleiding of taalvaardigheid, te communiceren;
- Inzicht in groepsprocessen en het vermogen daarin bij te sturen;
- Een zekere stressbestendigheid;

- Vermogen tot improviseren;
- Organisatorische kwaliteiten en ervaring;
- En, zo mogelijk, gevoel voor humor.

De groepsleider kan een professional zijn of een vrijwilliger, al naar gelang de omvang van het project en de beschikbare vrijwilligers. In de bijlage bij deze methodiekb beschrijving staat een voorbeeld van een begroting op basis van de ervaringen met de Ongekend Bijzonder trajecten.

Bij de uitvoering van het project is het belangrijk dat de groepsleider niet het gevoel krijgt er alleen voor te staan. Naast de vakdocent is ondersteuning door een algemene projectleider of vrijwilligers erg belangrijk. Dit schept ruimte om signalen uit de groep goed op te vangen en af en toe te overleggen over de voortgang.

Werven van deelnemers

Nadat het onderwerp gekozen is en er relevant materiaal verzameld is, kan men het best met het verzamelen van individuele verhalen beginnen om een aantal inhoudelijke aanknopingspunten voor het groepstraject te hebben. Als een aantal interviews gehouden is, kan er al met een groepstraject gestart worden. Sommige mensen willen wel met een groep meedoen, maar niet persoonlijk geïnterviewd worden en andersom. Vaak leidt een succesvol uitgevoerd groepstraject tot nieuwe kandidaten voor een interview.

Het werven van deelnemers kan op verschillende manieren gebeuren, afhankelijk van het onderwerp en de groep. De beste manier is meestal om via via te beginnen met een of twee personen, eventueel fragmenten uit de eerste interviews te publiceren in lokale media of op een website en van daaruit verder te zoeken. In het geval van vluchtelingen of migranten zijn er altijd mensen te vinden die zelf een groot netwerk hebben binnen hun eigen gemeenschap. Zij zullen echter allen hun medewerking verlenen als ze overtuigd zijn van het nut van het project voor de eigen groep. Soms helpt het ook mensen die mee willen doen te vragen of ze zelf nog mensen kennen waarvan ze denken dat ze het interessant vinden om betrokken te zijn.

De ervaring met de groepstrajecten van Ongekend Bijzonder leert dat er met een eerste bijeenkomst gestart kan worden, als de groep nog niet compleet is. Als die bijeenkomst goed verloopt, melden zich vaak vanzelf nog meer mensen aan.

Voordat de eerste bijeenkomst plaatsvindt is het handig om met elke deelnemer een individueel kennismakingsgesprek te voeren, waarin de wederzijdse verwachtingen op elkaar worden afgestemd. Bij vluchtelingengroepen is het soms nodig uit te leggen dat van hen ook een actieve bijdrage wordt verwacht en dat het in de groep dus niet alleen om het “consumeren” van het programma gaat.

Voorbereiden eerste bijeenkomsten, keuze van thema en expressievorm

De eerste twee bijeenkomsten zijn bedoeld om tot de keuze van een aantrekkelijk thema te komen (dat hoeft dus niet hetzelfde te zijn als het onderwerp van het project) en te kiezen met welke expressievorm gewerkt gaat worden. Zoals in paragraaf 2 duidelijk is geworden, is het niet automatisch het beste om met de themakeuze te beginnen, soms kan ook met de vorm begonnen worden. Het is aan de groepsleider om op dat punt een

inschatting te doen. Voor wie met de themakeuze wil beginnen, is de oefening die in paragraaf 1 beschreven staat, al dan niet met een kleine aanpassing, zeer geschikt.

De keuze voor de expressievorm kan ook afhangen van beschikbare vakdocenten of eigen voorkeuren van de groepsleider. Voorbeelden van expressievormen die gebruikt kunnen worden zijn:

- Verhalen vertellen
- Drama
- Muziek en zang
- Dichten
- Hoorspel
- Schilderen en andere vormen van beeldend werken
- Fotografie en film

Bepaalde vormen zijn gemakkelijk te combineren. Bij grotere groepen verdient het de voorkeur om met meerdere expressietechnieken te werken. Houdt in gedachten dat voor de presentatie ook altijd nog externen gevraagd kunnen worden om, bijvoorbeeld, een muzikale bijdrage te leveren.

Wanneer duidelijk is of er met de themakeuze of met de keuze van de expressievorm wordt gestart kunnen de eerste twee bijeenkomsten, waarin de groepsleider nog geen assistentie van een kunstvakdocent heeft, worden voorbereid. Tijdens deze bijeenkomsten worden het doel en de opzet van het project uitgelegd en worden de deelnemers aan de hand van vragen uitgenodigd om verhalen te vertellen. Een werkvorm die daarbij ook gebruikt kan worden is het zogenaamde speeddaten, waarin mensen twee aan twee kennis met elkaar maken. Tijdens de eerste bijeenkomst kunnen ook nadere afspraken worden gemaakt over het al dan niet naar buiten brengen van verhalen uit de groep.

Het is leuk om tijdens de eerste bijeenkomsten niet alleen verhalen en ervaringen uit te wisselen, maar ook een speels element in de bijeenkomst te voegen, zodat mensen ervaren wat de aard van het traject is. In bijlage 1 bij deze notitie staat een korte speelse kennismakingsoefening beschreven.

Na afloop van de tweede bijeenkomst moet zo ongeveer duidelijk zijn wat het thema van de groep is en met welke expressievorm(en) gewerkt gaat worden. Nu is het zaak om zo snel mogelijk een geschikte kunstvakdocent of kunstenaar te vinden die de groep op weg naar de presentatie kan ondersteunen. Er zijn in Nederland heel veel kunstenaars/kunstvakdocenten, die gewend zijn op freelancebasis te werken. Niet iedere kunstenaar is echter even geschikt voor het ondersteunen van een groepstraject. Het meest belangrijke is dat de kunstenaar/docent, naast vakkennis, ook ervaring heeft met groepsprocessen. De docent moet zowel in staat zijn de deelnemers ruimte te geven, als de voortgang te bewaken. Het is onnodig te zeggen dat creativiteit eveneens een belangrijke kwaliteit van de kunstenaar is. Samengevat beschikt een kunstenaar die een oral history groepstraject ondersteunt over de volgende eigenschappen en kwaliteiten:

- Vakkennis
- Ervaring in het werken met groepen
- Improvisatievermogen
- Inlevingsvermogen

- Voorstellingsvermogen
- Een zekere mate van levenservaring
- Enthousiasme
- Een stimulerende houding

Taakverdeling

Groepsleider en docent maken van te voren goede afspraken over de onderlinge taakverdeling. Dat luistert nauw, is de ervaring. De groepsleider is verantwoordelijk voor het welbevinden van de deelnemers, het overall groepsproces en voor de organisatorische kanten van het geheel. De kunstenaar/docent is verantwoordelijk voor de kwaliteit van de presentatie (met in achtneming van de mogelijkheden en de ambities van de groepsleden).

De groepsleider vertelt de docent van te voren over de eerste bijeenkomsten en de beelden die daaruit naar voren zijn gekomen. Samen bespreken ze het belang van flexibiliteit. De uitvoering van een programma verloopt altijd anders dan verwacht, omdat mensen verhinderd zijn, of omdat een bepaalde manier van werken toch niet helemaal blijkt te voldoen. Soms is er ook sprake van invloeden van buitenaf. Het is daarom belangrijk dat alle betrokkenen weten dat het nodig is om tussentijds bij te sturen en in te spelen op onverwachte kansen en moeilijkheden.

Uitvoeren overige bijeenkomsten

Nadat de groepsleider de kunstenaar heeft geïntroduceerd gaat deze met de groep aan de slag. Daarbij creëert hij ruimte voor de groepsleden om te vertellen wat zij belangrijk vinden en wat zij op dit moment voor ogen hebben als het om het product en de presentatie gaat.

Bij de uitvoeringsfase zijn de drie 'p's: proces, product en presentatie alle drie even belangrijk. Dat betekent dat er een goede balans gevonden moet worden tussen gezelligheid, inhoudelijke gesprekken, het werken aan het product en het voorbereiden van de presentatie. Bij sommige trajecten is er een duidelijk product in de vorm van schilderijen of een boek, dat gepresenteerd moet worden. Bij andere trajecten vallen producten en presentatie meer samen. Zo zijn er bij een verhalen voorstelling de afzonderlijke verhalen, dat zijn min of meer de producten en is er de opbouw van de voorstelling, waarbij gebruik gemaakt wordt van allerlei presentatietechnieken. De uitgevoerde groepstrajecten laten zien dat, naast het werken in groepsverband, het werken met (wisselende) tweetallen een goede manier is om persoonlijke banden tussen de deelnemers te doen groeien en afwisseling in het programma van de bijeenkomsten te creëren. Zorg en aandacht voor de inwendige mens kunnen bijdragen aan een goede sfeer in de groep. In het begin is dit de taak van de groepsleider, later kunnen de deelnemers zelf hier ook aan bijdragen.

Betrokken houden

Vluchtelingen zijn vaak niet gewend aan programma's met meerdere geplande bijeenkomsten. Soms gaan ze ook op een andere manier om met afspraken dan Nederlanders of lang in Nederland verblijvende vluchtelingen gewend zijn. Zeker in de beginfase is het daarom belangrijk de mensen van te voren even te bellen of te whatsappen om te horen of alles naar wens verloopt en of ze komen. Het helpt ook als deelnemers afspraken maken met elkaar. Bijvoorbeeld samen naar de bijeenkomsten komen.

Presentatie en publiek

De oral history groepstrajecten zijn niet alleen gericht op de mensen die er aan deelnemen, ze richten zich ook op een breder publiek. Daarom dienen de organisatoren en de deelnemers al vooraf te bedenken op welke momenten ze publiciteit willen zoeken en wie ze als publiek willen uitnodigen.

Het nadenken over de organisatie van de presentatie begint eigenlijk al tijdens de derde bijeenkomst. Het organiseren hiervan is vooral een verantwoordelijkheid van de groepsleider, met steun van de projectorganisatie. Natuurlijk kunnen docenten en vrijwilligers hierbij ook een belangrijke rol spelen. Het is zaak om tijdig te bedenken:

- Welk publiek je wilt uitnodigen
- Waar je de presentatie wilt houden
- Aan je wie je een eventueel eindproduct wilt aanbieden
- Wie je tijdens de presentatie aan het woord wilt laten
- Welke intermezzo's je wilt organiseren

In alle groepstrajecten van Ongekend Bijzonder werd gekozen voor het uitnodigen van een gemengd publiek van vluchtelingen en Nederlanders. Voor alle groepen stond de

Facebookpagina van Ongekend Bijzonder ter beschikking om hun activiteiten aan te kondigen en publiek te werven.

In hoeverre men er in slaagde tot een goede mix te komen, hing vooral af van het tijdstip beginnen met de werving. Omdat er in het project zoveel groepstrajecten waren, zaten ze elkaar qua werving van een Nederlands publiek soms wat in de weg. Zo waren er in Utrecht op dezelfde middag presentaties van de Vietnamese en van de Ethiopische groep. Dit betekende keuzes maken voor het publiek. Groepen die al langer geworteld zijn in Nederland hebben duidelijk minder moeite om een Nederlands publiek te bereiken.

Met een groep in zes tot acht bijeenkomsten een presentatie maken die langer dan een uur duurt is een hele opgave. Daarom is er vanuit de projectleiding aan de veldwerkers geadviseerd om naast het eigen programma ook uit te kijken naar mensen die bijvoorbeeld voor de muzikale omlijsting konden zorgen. De videoclip over Norooz in Utrecht duurde maar vijf minuten. Toch wist deze groep met eigen toespraken en muziek, muziek van derden en een gast aan wie het plan voor het Utrechts lentefeest werd aangeboden voor een volwaardig programma te zorgen.

Belangrijk is dat het programma afwisselend is, dat er iets van een opbouw in zit, bijvoorbeeld van ernstig naar vrolijk, of van vroeger naar nu. Als er mensen zijn die slecht verstaanbaar zijn, kan er altijd voor een voice-over gekozen worden of voor iemand anders die in de plaats van die persoon het verhaal vertelt. Het beamen van foto's op de achtergrond helpt om de aanblik te verlevendigen en maakt een professionele indruk.

De presentatie is voor de deelnemers, die van te voren vaak erg zenuwachtig zijn, een ware ontlading. Als blijkt dat het publiek hun verhalen en producten waardeert, geeft dat een enorme boost in zelfvertrouwen en ontstaat de behoefte aan meer. Een film- of fotoverslag van het moment is belangrijk om het gevoel van succes vast te houden. Foto's kunnen natuurlijk ook op Facebook en Instagram gepubliceerd worden.

Evaluatie

In de nabesprekingen hebben de veldwerkers aangegeven dat ze het groepstraject een boeiende, maar soms ook zware klus vonden. Met name de onzekerheid of mensen wel wilden blijven komen en of de kunstenaar zijn werk wel goed zou doen, kosten veel zorgen. Een tweede keer zal zo'n traject veel minder hoofdbrekens kosten. De veldwerkers die in tweetallen hadden gewerkt waren hier niet allemaal onverdeeld enthousiast over. Het blijkt moeilijk de balans te bewaken en er voor te zorgen dat de een voor zijn gevoel niet veel meer doet dan de ander.

De groepen zelf zijn stuk voor stuk trots op de bereikte resultaten. Ze voelen zich erkend en gewaardeerd. Een aantal groepen heeft aangegeven graag verder te gaan. Vanuit het project zijn hierover wat aarzelingen. De kracht van dit soort trajecten zit hem er voor een deel in, dat het kortdurende trajecten met een duidelijk einde zijn. Het is leuk om aan iets te beginnen, maar het is ook fijn om niet voor altijd aan een programma vast te zitten. Vervolgactiviteiten zijn goed mogelijk, maar kunnen beter in de vorm van nieuwe trajecten worden gegoten, waar mensen opnieuw voor kunnen kiezen. Tot die tijd blijven de sociale media een prima manier om met deelnemers in contact te blijven en het gevoel van betrokkenheid in stand te houden.

Bijlage 1: Korte kennismakingsoefening

Het kleurenspeel

Alle deelnemers wordt gevraagd hun lievelingskleur in gedachten te nemen (de kleur die op dat moment hun voorkeur heeft). Als iedereen dat gedaan heeft worden groepjes gevormd van mensen die dezelfde (of bijna dezelfde) kleur hebben gekozen. De bedoeling is dat er uiteindelijk subgroepjes worden gevormd van drie tot zes mensen die dezelfde kleur hebben gekozen. Mensen die zeggen dat ze geen lievelingskleur hebben, worden uitgenodigd er een te kiezen die alleen voor dit moment geldt. In de subgroepjes vertellen de deelnemers gedurende tien tot twintig minuten aan elkaar waarom ze juist die kleur hebben gekozen en waar deze symbool voor staat. Vervolgens wijst elk groepje een woordvoerder aan die aan de andere groepen vertelt waarom hun kleur zo bijzonder is. De anderen uit het groepje kunnen aanvullen als dat nodig is. Vaak ontstaat er op dit moment een soort competitie tussen de groepjes over de vraag welke kleur de beste is. Na afloop vraagt de docent aan de cursisten wat de oefening voor effect op hen had en licht toe dat het aardige van deze oefening is dat hij met alle groepen uit te voeren is, ongeacht verschillen in taalbeheersing, leeftijd of cultuur. Door in groepjes over een kleur te praten leer je mensen op een onverwachte manier kennen. De korte presentaties geven een eerste blik op de talenten die er in de groep aanwezig zijn.

Stichting
Bevordering Maatschappelijke Participatie